



Iživljavanje na najslabijima

U više od 40 odsto slučajeva porodičnog nasilja žrtve su deca. Za one roditelje koji seksualno eksploatišu sopstvenu decu sudije su kao olakšavajuću okolnost uzele to što je nasilnik istovremeno i roditelj žrtve

U obimnoj dokumentaciji organizacije "Astra", koja se već šesnaest godina bori protiv svih oblika trgovine ljudima, nalazi se i nekoliko zabrinjavajućih slučajeva iz sudnica u Srbiji. Za one roditelje koji seksualno eksploatišu sopstvenu decu sudije su kao olakšavajuću okolnost uzele to što je nasilnik istovremeno i roditelj žrtve. Izgleda da sudije nije mnogo zabrinulo to što je nasilnik neko ko ima i zakonsku i moralnu obavezu da svoje dete zaštititi i pruži mu

sigurnost. Šta bi onda za sud trebalo da bude otežavajuća okolnost? U nizu zakona i protokola koji su poslednjih godina doneti u Srbiji jasno je propisano na koji način se tretiraju žrtve porodičnog nasilja, posebno kada su u pitanju maloletna lica. Krivični zakon za nasilje nad maloletnikom u okviru porodice predviđa kaznu od jedne do osam godina zatvora, što može dati povoda za široko tumačenje kaznene politike. Svojevremeno je Incest trauma centar objavio da su za seksualno

zlostavljanje u porodici nasilnicima izrečene, u najvećem broju slučajeva, kazne zatvora od dve do dve i po godine.

"Mi imamo problem što se zakon ne primenjuje u praksi. Retko koji pravni instrument se koristi kako bi se dete zaštitilo kada se uđe u sudski postupak. Tako se ne koristi da dete ne bi trebalo da daje izjavu putem audio – vizuelnih sredstava, da sudija, tužilac, advokati, svi moraju biti senzitivisani i imati posebna znanja o pravima deteta", kaže Katarina



2015. godini smo imali 40 sudskih postupaka, tako da je to jako alarmantan podatak. Zakoni su dobri, sistem postoji, ali se ne poštuje dovoljno u praksi", potvrđuje Gordana Čolić, tužiteljka: "Za decu žrtve nasilja u porodici zaprećena je veća kazna, samim tim su deca u okviru porodice više zaštićena. Kada je seksualno zlostavljanje u okviru porodice u pitanju, onda je to teže krivično delo – obljuba zloupotrebom položaja. Ali strašno je koliko sve zavisi od ljudi. Ljudi su ti koji poštuju i sprovode pravila ili ne."

SAMO RETKI PRIJAVLJUJU

Deklarativno smo protiv nasilja, emotivno i u neverici reagujemo na naslove u novinama i vesti o zlostavljanju dece u porodici. Rezultati istraživanja koje je radio Incest trauma centar pokazali su, ipak, umanjenu senzitivnost društva za maloletne žrtve jer je samo pet odsto građana spremno da prijavi seksualno zlostavljanje nad decom u porodici koju poznaju. A nasilnici su najčešće upravo osobe iz životnog okruženja žrtve. Mrežu zaštite čine: vrtići, škole, socijalni centri, policija, zdravstvene ustanove, tužilaštvo. Svaka od ovih službi, pored opšteg, ima i posebne protokole koje bi bilo najpravnije doslovce pratiti. Da se to u praksi ne radi često, potvrđuju gorenavedeni primeri. Iako su socijalni radnici u obavezi da svaki slučaj zlostavljanja prijave, neretko se događa da se sve završi na razgovoru sa roditeljima, posebno kada su blaži oblici nasilja u pitanju. U posebnom protokolu Ministarstva za rad, zapošljavanje i socijalna pitanja navedeno je: nasilje u porodici, odnosno nasilje nad ženama u partnerskim odnosima je krivično delo. Obaveza je svakog državnog organa da odmah po saznanju da je izvršeno krivično delo isto prijavi nadležnim službama. Prijavljivanje se može izvršiti nadležnoj policijskoj upravi ili nadležnom javnom tužilaštvu podnošenjem krivične prijave.

Problem u nadzoru može predstavljati i činjenica da centri za socijalni rad van Beograda funkcionišu nezavisno i uglavnom odgovaraju direktno Ministarstvu, dok u Beogradu postoje centri za socijalni rad opštine, gradski centar za socijalni rad i onda tek na red dolazi Ministarstvo. "Imali smo situaciju gde maloletni brat

zlostavlja sestru. Centar okreće glavu ili traži ne znam kakve uslove da bi tog maloletnika sproveo u dom ili maloletnički zatvor. Kao najčešći razlozi navodi se da ne rade posle podne, nema dežurstva ili da su malo plaćeni. Požalili se, pišeš Ministarstvu za socijalna pitanja, nikad ne dobiješ odgovor. Tu u sistemu mora da postoji još nešto između centra i Ministarstva, kao glavna karika", upozorava Čolić.

Pre nekoliko godina u devet zemalja Evrope, uključujući i našu, sprovedeno je istraživanje o zlostavljanju i zanemarivanju maloletnika kojim je bilo obuhvaćeno pedeset hiljada dece. Rezultati su pokazali da je psihičko zlostavljanje u blažem obliku najčešći vid zlostavljanja u porodici. Psihičko nasilje i nad dečaci-ma i nad devojkicama najčešće vrši odrasla ženska osoba, skoro uvek majka, na drugom mestu je odrasla muška osoba, najčešće otac, a zatim starija braća i sestre. Zanimljivo je da su roditelji u istoj meri, ili čak i više, priznavali psihičko i lakše oblike fizičkog nasilja nego njihova deca. Deca su zato otvorenije pričala o težim oblicima nasilja, dok su ga roditelji negirali. Psihičko nasilje je teže dokazati nego fizičko jer ne ostavlja vidljive i lako prepoznatljive posledice. Doktorica Sanja Čopić iz Viktimološkog društva Srbije ukazuje na to da je psihičko nasilje prisutno uvek kada ima i fizičkog nasilja. Bez materijalnih dokaza teško je na sudu dokazati da je u jednoj porodici bilo psihičkog zlostavljanja, često se desi, kao i u ostalim slučajevima zlostavljanja, da se dati iskazi posle nekog vremena menjaju. Strah od osvete koji se prvi nameće nije i jedini razlog, već pre svega strah od gubitka ekonomskog oslonca, pošto je zlostavljač u velikom broju slučajeva ujedno i neko ko održava celu porodicu. Pitanja koja se često mogu čuti svode se na isto: šta ću ako bude osuđen na kaznu zatvora, od čega ću da živim? Iskazi se povlače, koristi se pravo privilegovanog svedoka i tužiocima, kada nema dokaza o fizičkom zlostavljanju, ne preostaje ništa drugo nego da obustave postupak. Gordana Čolić smatra da žene i decu ne treba osuđivati kada se to desi, treba im pružiti podršku, ohrabriti ih da ako se nasilje ponovi taj put prijave nasilnika. "U smislu generalne prevencije najmanje pomaže sudski postupak. Naravno, mi smo tu da

Ivanović iz "Astre": "Dete bi trebalo da bude sve vreme u sistemu zaštite, da se ne nalazi u istoj sudnici gde se nalaze nasilnici, sve to zakon propisuje."

U "Astri" rade i analize sudskih postupaka za svaku godinu: "Oni pokazuju da imamo odličan zakon, ali da i dalje imamo blagu kaznenu politiku. Kada su maloletne žrtve u pitanju, i dalje imamo nedovoljno korišćenje i ostvarivanje prava žrtava trgovine ljudima u sudskim postupcima. Za trinaest godina, od kada je inkriminisano krivično delo trgovine ljudima, samo jedna osoba je bila u sistemu zaštite i samo jednom je ostvareno pravo na kompenzaciju. Primera radi, u

se sankcioniše nasilnik, ali sve druge vrste pomoći dolaze iz drugih službi, centra za socijalni rad, škole, potpora deci, zaštita, nuđenje posla zlostavljanim ženama, stipendija deci", kaže Čolićeva.

PRENOŠENJE NASILJA S KOLENA NA KOLENO

Oko 80 odsto veštačenja sa kojima se u tužilaštvu susreću odnosi se na okrivljene koji su u detinjstvu i mladosti i sami bili žrtve nasilja ili bar zanemarivanja. Prema rezultatima istraživanja Viktimološkog društva, Srbije otprilike trećina nasilnika potiče iz porodica gde su očevi bili nasilni prema njihovim majkama i u 30 odsto tih situacija su i oni sami bili izloženi nasilju. Treba naglasiti da su to slučajevi gde su ispitanice znale za taj podatak, a bilo je i onih koje nisu bile upoznate sa tim da li je njihov zlostavljač bio kao dete žrtva porodičnog nasilja, što ovaj broj može učiniti većim nego što istraživanje pokazuje. "Zbog te međugeneracijske transmisije neophodno je da se sistem uključuje i da se radi na prevenciji da ne bi kasnije nasilje izrodilo nove nasilnike i nove žrtve", smatra dr Sanja Čopić iz Viktimološkog društva Srbije. Isto istraživanje otkrilo je i da je više od dve trećine žena koje su bile žrtve fizičkog nasilja poticalo iz porodica gde su očevi bili nasilni

prema njihovim majkama, a od toga u 40 odsto slučajeva i one same su bile žrtve fizičkog nasilja od strane oca u detinjstvu. Tako da su te žene bivajući žrtve već u samom detinjstvu, shodno onoj teoriji naučene bespomoćnosti, prosto naučile takav obrazac, da i one treba da trpe nasilje kasnije i u sekundarnoj porodici.

Od 2002. godine, od kada "Astra" direktno pruža pomoć žrtvama preko SOS telefona, od 473 identifikovane žrtve njih 36 odsto su maloletna lica. Prošle godine od 40 žrtava 60 odsto bili su maloletnici. Osim seksualne eksploatacije, drugi najčešći oblik nasilja u okviru trgovine ljudima jesu slučajevi prinude na brak, prinude na vršenje krivičnih dela i prinude na prosjačenje. "Tu je problem da ne dođe do kriminalizacije siromaštva. Kad roditelji nemaju šta da jedu i moraju zajedno sa decom da prose, to ne treba da se posmatra kao prinuda na prosjačenje. Jeste da i dalje imamo velike organizovane kriminalne grupe koje manipulišu decom, ali to se sistemski i dalje ne prepoznaje i tako ostaje neregulisano", upozorava Ivanović.

ZLOČIN KOJI NE ZASTAREVA

Nevladine organizacije koje se bave problemom nasilja u porodici imale su aktivnu ulogu u menjanju zakonodavstva, javnih politika i prakse. Na osnovu predloga u čijoj je izradi svojevremeno učestvovalo i

Viktimološko društvo, u krivični zakon Republike Srbije uneto je krivično delo nasilja u porodici, trgovina ljudima, trgovina u cilju usvojenja kada su u pitanju deca, izmene u delu koji se tiče krivičnih dela protiv polnih sloboda, što između ostalog uključuje i seksualne delikte koji su usmereni prema deci, kao i uvođenje pravila o postupanju koja znače zaštitu od sekundarne viktimizacije u postupcima. Pre tri godine Skupština Srbije je usvojila Inicijativu Incest trauma Centra – Beograd za ukidanje zastarevanja seksualnih delikata počinjenih prema deci. Time je Srbija, posle Velike Britanije, postala druga zemlja u Evropi u kojoj je zakonodavac prepoznao dugotrajne posledice seksualne traume. Dotadašnja regulativa podrazumevala je da počilnac može biti procesuiran samo šest godina nakon poslednjeg incidenta seksualnog nasilja nad detetom. S obzirom na to da detetu koje je žrtva nasilja najčešće nedostaju psihička snaga i moć uz koje bi lakše prebrodilo krivični postupak, sada je omogućeno da nasilnika može prijaviti i znatno kasnije. Uznemirava podatak o malom procentu onih koji bi prijavili seksualno zlostavljanje dece u porodici, a kako tek reagovati na to da postoje slučajevi gotovo svesnog pristajanja majki na seksualno zlostavljanje svoje dece u okviru porodice. To ilustruje i jedan skorašnji slučaj iz Vojvodine. Očuh je zlostavljao



■ Za one roditelje koji seksualno eksploatišu sopstvenu decu sudije su kao olakšavajuću okolnost uzele to što je nasilnik istovremeno i roditelj žrtve



devojčicu od njene 14. godine. Obljebu, koja je u to vreme trajala već nekoliko godina, prijavila je devojčicina tetka. U postupku koji je pokrenut majka staje na stranu muža, sa kojim ima četvoro dece. Počinje jak pritisak na devojčicu i ona odjednom prestaje da govori odbijajući da svedoči. Majka i očuh sve što se dešava pravdaju time da je ćerka izmislila zlostavljanje iz ljubomore jer joj se ne poklanja dovoljno pažnje. Sud prihvata optužnicu iako je ostao samo posredan dokaz, prijava tetke. Drugostepenom presudom očuh je oslobođen. Posebno frustrira činjenica da su ih ljudi uključeni u proces kasnije viđali kako se ruku podruku sve troje šetaju gradom kao srećna porodica.

Nasilje najviše prepoznaju oni koji su najčešće u kontaktu sa decom, a to su škola i predškolska ustanova. Kada učiteljica vidi da je dete blede, nervozno, plašljivo, onda ona u razgovoru sa roditeljima može da sazna koje okolnosti stoje iza toga i nadalje zahteva pomoć centra za socijalni rad. Doktor Vidojević smatra i da je pogrešno dete izmeštati u neko udaljeno mesto, već razgovor treba voditi tamo gde dete živi. Jedan od razloga je i taj što sa detetom treba razgovarati više puta a to zahteva vreme, sticanje poverenja i pristupačnost. Pre toga je naravno najvažnije zaštititi dete kako ne bi došlo do ponavljanja zlostavljanja.

Kada je reč o promenama koje bi mogle da poboljšaju postojeći sistem, doktor Vidojević izdvaja razvijeniju mrežu pedijatrijske zaštite, kako bi bilo više lekara, obučanih medicinskih sestara, terapeuta..., da postoji razgranatija mreža

razvojnih savetovaništva kako bi se različiti oblici zdravstvenih intervencija učinili dostupnijim za svu decu, uključujući i zlostavljanu. Svi naši sagovornici kao najvažniju stvar u sistemu navode neophodnost poštovanja protokola svih onih koji učestvuju u sistemu zaštite dece od zlostavljanja. "Ako se žrtva prvo javi školi ili domu zdravlja, policiji... svi odmah iz tog kruga treba da budu obavešteni", apeluje Gordana Čolić.

Doktorica Čopić iz Viktimološkog društva kao problem vidi to što kod nas nedostaju specijalizovane službe koje pružaju pomoć i podršku deci žrtvama, već se uglavnom radi u sklopu službi koje rade sa žrtvama u širem smislu. Deluje neobično što i dalje nakon svih zakona i protokola, kao i medijske zastupljenosti problema, svi naši sagovornici govore o neophodnosti prepoznavanja zlostavljanja. U svom poslu susretali su se sa situacijama kada ni odrasli nisu svesni da su žrtve zlostavljanja. Samim tim je tako nešto teže očekivati od dece. U Viktimološkom društvu sećaju se jedne petnaestogodišnje devojčice koja je sama pozvala i prijavila psihičko i fizičko zlostavljanje od strane oca. Devojčica je imala svest da treba da se obrati nekome, a Viktimološko društvo je povezano sa socijalnom službom i radilo na njenoj zaštiti i osnaživanju. U "Astri", osim besplatne medicinske i pravne pomoći, žrtvama pomažu i pri pronalaženju posla, pisanju radne biografije...

OPORAVAK JE MOGUĆ

Kada je pre petnaest godina osnovan Kabinet za zaštitu dece od zlostavljanja i

zanemarivanja na Klinici za decu i mlade pri Institutu za mentalno zdravlje, doktor Vidojević i njegove kolege mogli su vrlo egzaktno da utvrde napredovanje dece koja su bila upućivana na njih. "Skoro sam imao slučaj jedne devojčice koja je prešla u hraniteljsku porodicu zbog težeg oblika zlostavljanja i zanemarivanja u vrlo ranom uzrastu. Ona u svakom novom momentu susreta, sada na dva ili tri meseca, pokazuje nova postignuća i vidite prosto kako dete ogromnim koracima nadoknađuje neke propuštene godine i pokušava da se izbori sa vrlo ozbiljnim traumatizmom koji je doživela kao vrlo mala. Nažalost, deo stvarnosti je i kada vidimo neuspeh, nedostatak truda. To frustrira, teško je kada dođemo do limita i vidimo da nešto ne ide jer prestane da dolazi neko kome je to bilo korisno, a znamo da to nije zbog njega samog nego zbog okoline. Ali neuspeh je uvek uravnotežen sa onim što uspete da postignete, i postoji nada da će ono što smo nekome pružili i omogućili biti jednog dana zdrava osnova da se nešto kasnije odrazi."

Uprkos teškim individualnim i društvenim posledica zlostavljanja dece u porodici, i dalje mislimo da se to dešava daleko od nas, a stvarnost je da smo više puta u životu sreli zlostavljano dete. Zato se insistira na obuci onih koji su u neposrednom i svakodnevnom dodiru sa njima. S tim u vezi, doktor Vidojević oslikava rasprostranjenost problema rečima: "Svako ko radi sa decom, radi i sa zlostavljanim decom."

JOVANA MARIĆ



Članak je objavljen u okviru projekta "Nasilje u porodici – Pogled uprt u evropsko pravo" koji finansira Evropska unija (preko Delegacije EU u Srbiji) kroz medijski program. Objavlivanje ovog članka omogućeno je uz finansijsku pomoć Evropske unije. Sadržaj članka odgovornost je isključivo nedeljnika "Vreme" i ni na koji način ne odražava stavove i mišljenje Evropske unije.